

Wprowadzenie

Sędzia Richard J. Goldstone

Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat byliśmy świadkami narodzin nowej epoki w dziedzinie ochrony praw człowieka; epoki, w której stopniowo zwiększa się znaczenie prawa międzynarodowego i międzynarodowej opinii publicznej. Na arenie prawa międzynarodowego nowo powstałe mechanizmy zmieniły sposób, w jaki myślimy o sprawiedliwości i dążymy do jej urzeczywistnienia. Jednocześnie twórcze myślenie i inwencja pojedynczych osób i organizacji zmieniły sposób myślenia o tym, co jest możliwe w dziedzinie praw człowieka, a co za tym idzie - co możemy osiągnąć.

Na całym świecie i na wszystkich polach działania, w małych miejscowościach i w rządach poszczególnych państw, a także na najwyższych szczeblach międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości ludzie tworzą innowacyjne taktyki i wykorzystują je, aby uczynić swoją pracę skuteczniejszą. Projekt „Nowe Taktyki w Prawach Człowieka” stawia sobie za cel utrwalenie tych taktycznych innowacji i udostępnienie ich innym działającym na rzecz praw człowieka. Mam nadzieję, że ocenicie naszą pracę jako wartościową i użyteczną.

W swojej pracy byłem świadkiem pojawiania się nowych możliwości wymierzenia sprawiedliwości sprawcom najpoważniejszych naruszeń praw człowieka. Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii oraz Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy były pierwszymi sądami karnymi, za których utworzeniem stał autorytet społeczności międzynarodowej. Ich powołanie otworzyło drzwi dla sprawiedliwości. Międzynarodowe zespoły pracujące w obu Trybunałach, ludzie z wielu różnych krajów, dokonywali czegoś, czego nikt wcześniej nie próbował — tworzyć nowe prawo, ustanawiając nowe precedensy oraz wydając wyroki, jakie nie zapadały nigdy wcześniej w żadnym z krajów. Wszystko to stanowiło nową taktykę, która utorowała drogę do stworzenia kolejnej, znacznie silniejszej – stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego. Trybunał może być narzędziem wymierzenia sprawiedliwości niezależnie od tego, gdzie lub przez kogo dokonane zostały naruszenia praw człowieka.

W pracy Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii użyliśmy innej taktyki. Gwałt został uznany za zbrodnie wojenną, która może być ścigana samodzielnie, a nie jako drugorzędne naruszenie, które było osądzone jedynie w powiązaniu z innymi czynami. Kiedy Trybunał wydał wyrok przeciwko siedmiu serbskim oficerom, w związku z systematycznymi gwałtami dokonywanymi na muzułmańskich kobietach, stanowiło to przełom w sposobie myślenia o naruszeniach praw człowieka dokonywanych ze względu na płeć. Przełom, który miał wpływ na rozstrzygnięcia podejmowane w wielu kolejnych sprawach.

Dziesięć lat temu eksperci zareagowaliby z niedowierzaniem na wieść o perspektywie skazania i ekstradycji tak wpływowego byłego dyktatora jak Augusto Pinochet. Nie wydawało się to możliwe. Sprawcy zajmujący tak wysokie stanowiska, niezależnie od tego jak barbarzyńskie były ich zbrodnie, pozostawali bezkarni. Aresztowanie i ekstradycja Pinocheta zmieniły sposób, w jaki myślimy o tym, co jest możliwe w międzynarodowym wymiarze sprawiedliwości. Uzupełniło to arsenał praw człowieka o taktykę, która z pewnością będzie jeszcze wielokrotnie wykorzystywana w przyszłości.

Z uznaniem przyjmuję wysiłki orędowników praw człowieka na rzecz wykorzystania krajowych i międzynarodowych sądów i innych forów publicznych, aby zwrócić uwagę na zbrodnie przeciwko ludzkości, gdziekolwiek do nich dochodzi, i głośno domagać się sprawiedliwości. Są to jednak tylko niektóre spośród wielu nowych i innowacyjnych taktyk, jakie używane są na całym świecie, w dziedzinach i regionach tak różnych jak różnorodne jest doświadczenie człowieka, dla działania na rzecz ochrony ludzkiej godności.

Z dumą przyłączam się do zespołu projektu „Nowe Taktyki w Prawach Człowieka” w prezentacji niniejszego opracowania. Nie jest to oczywiście wyczerpujący katalog, stanowi jednak bogate kompendium nowych i twórczych sposobów myślenia, które - jak mam nadzieję - będzie wartościowa dla Waszej pracy.

— *Sędzia Richard J. Goldstone*

emerytowany sędzia Sądu Konstytucyjnego RPA

Główny Prokurator Międzynarodowych Trybunałów Karnych dla byłej Jugosławii i Rwandy.

Przewodniczący *International Independent Inquiry* w Kosowie

Przewodniczący Międzynarodowej Grupy Roboczej do Spraw Terroryzmu utworzonej przez *International Bar Association*

Podziękowania

Przygotowanie Podręcznika nie byłoby możliwe bez wsparcia, rady i pomocy wielu osób i organizacji z całego świata. Jesteśmy wdzięczni wszystkim osobom i organizacjom, wymienionym w podręczniku, za ich inicjatywę i za czas, jaki poświęcili na odpowiedź na nasze pytania, opowiedzenie nam o swojej pracy oraz - w wielu przypadkach - przygotowanie lub zredagowanie fragmentów tekstu. Chcemy także podziękować tym, którzy wskazali nam organizacje, z którymi powinniśmy porozmawiać na temat pracy nad tym opracowaniem.

Kate Kelsch, koordynator projektu „Nowe Taktyki w Prawach Człowieka”, przygotowała i zredagowała poprzednie wydania Podręcznika, a także nadzorowała stworzenie tego wydania, dając nam wszystkim przykład swoją dbałością o jakość i dokładnością. Tricia Cornell przygotowała i zredagowała fragmenty tekstu. Nicole Palasz opracowała streszczenia taktyk, koordynowała pracę nad nimi, a także była odpowiedzialna za wybór taktyk i ich układ redakcyjny. Nancy Pearson przygotowała materiały szkoleniowe. Rachel Tschida pokierowała pracą i wsparła nas swoją fachową wiedzą. Susan Everson dokonała edycji tekstu. Pam Arnold, Matthew Rezac i zespół programu „DesignWorks” na Minneapolis College of Art and Design cierpliwie i z talentem i entuzjazmem poprowadzili opracowanie

graficzne od surowej postaci do stadium gotowego produktu. Douglas A. Johnson stworzył oryginalną wizję i zarys projektu „Nowe Taktyki”, bez którego powstanie tego opracowania nie byłoby możliwe.

Wielu hojnych darczyńców zapewniło finansowe wsparcie dla urzeczywistnienia tej wizji, wśród nich John D. and Catherine T. MacArthur Foundation, Paul & Phyllis Fireman Charitable Foundation, Sigrid Rausing Trust (wcześniej znany jako Ruben and Elisabeth Rausing Trust), United States Institute of Peace oraz darczyńcy, którzy życzyli sobie pozostać anonimowi. Inni sponsorzy stworzyli mocne podstawy dla tego opracowania wspierając zaangażowanie Center for Victims of Torture w inne elementy projektu „Nowe Taktyki” – dziękujemy International Center on Nonviolent Conflict, National Philanthropic Trust, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Rockefeller Foundation i należącemu do niej Bellagio Conference Center we Włoszech oraz Departamentowi Stanu USA. Także partnerzy CVT w tym projekcie otrzymali od licznych organizacji wsparcie finansowe, co umożliwiło im udział w tym projekcie.

Składamy podziękowania Komitetowi Doradczemu „Nowych Taktyk” oraz członkom grupy roboczej, (których pełna lista dostępna jest na stronie 24) a także innym osobom, które przejrzały i skomentowały podręcznik. Ich doświadczenie w praktyce działania na rzecz praw człowieka i ich wiedza o tym, co będzie pomocne w tej walce innym osobom na całym świecie, poprowadziły nas w pracy nad podręcznikiem i nadają kierunek kolejnym działaniom w ramach projektu „Nowe Taktyki”.

Sędzia Richard A. Goldstone oraz Murat Belge, Morten Kjaerum, Sofia Macher i Kailash Satyarthi opracowali fragmenty, które wzbogaciły niniejsze opracowanie.

Komentarz do poszczególnych rozdziałów zawdzięczamy zdolnościom redakcyjnym i analitycznym grupy osób, wśród których są: Susan Atwood, Tanya Cromey, Phil Deering, Basil Fernando, Barbara Frey, Deanna Gallagher, Paul Haupt, Carine Kaneza, Salma Khan, Mark Ritchie, Liz Sevchenko oraz Bruce van Voorhis i jego współpracownicy z Asian Human Rights Commission. Paul Dalton, Clarence Dias, Liam Mahony, Paul Milne, Suzanne Miric, Boris Pustintsev, Sir Nigel Rodley, Edson Spencer oraz Rajesh Tandon pomogli nam rozwinąć dotychczasową formę opracowania.

Obecne wydanie zostało w znacznym stopniu oparte na mocnej podstawie dwóch poprzednich wydań. Spośród ponad 50 wolontariuszy, którzy pomogli nam na wszystkich etapach pracy, na szczególne podziękowania zasługują Aron Cramer, Bennett Freeman, Barbara Frey, Edward Halpin, Eileen Kaufman, Morten Kjaerum, John Salzberg, Robert Shoemake oraz David Weissbrodt. Phil Deering zredagował drugie wydanie Podręcznika, a Deanna Gallagher, Kenei Sato, Kathryn Weber i Wendy Weber napisały niektóre z rozdziałów.

Będąc wdzięczni wszystkim wymienionym oraz wielu innym osobom za poświęcony przez nie czas, ich zdolności, zaangażowanie i wiedzę, jednocześnie uznajemy wszystkie przeoczenia i pomyłki za swoje własne. Co więcej, wszystkie opinie, ustalenia, wnioski i rekomendacje wyrażone w tej pracy są wyrazem stanowiska projektu „Nowe Taktyki” i nie odzwierciedlają poglądów naszych darczyńców.